

М. Б. Стиранка, кандидат юридичних наук

ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИЙ МЕТОД ВИВЧЕННЯ ЦИФРОВИХ ПРАВОВІДНОСИН

Стаття присвячена характеристиці порівняльно-правового методу як ключового елементу методології пізнання цифрового права та обґрунтуванню його зв'язку з методами правового прогнозування. Показано, що в умовах швидкої цифрової трансформації і фрагментованості регулювання порівняльний підхід забезпечує інструментарій для системного аналізу інститутів, дефініцій і норм, зіставлення регулятивних моделей різних правопорядків і суміжних галузей, а також для семантичного «вирівнювання» термінології. Виокремлено чотири функції методу: описову (карта джерел, принципів і механізмів відповідальності), пояснювальну (вплив соціально-економічних і культурних передумов, інституційної архітектури та правових традицій), оцінювальну (перевірка ефективності, пропорційності, передбачуваності й узгодженості з правами людини) та нормативно-конструктивну (умови обережної адаптації «чужих» рішень і розроблення гібридних моделей). Обґрунтовано необхідність поєднання функціоналістського та контекстуального підходів: ідентифікація «функціональних еквівалентів» має супроводжуватися тестом сумісності з конституційними цінностями, правовою культурою та інституційною спроможністю. Доведено, що порівняльні дані становлять епістемічну базу для правового прогнозування, яке перетворює онтологічні, динамічні та аксіологічні виміри цифрового права на практичні сценарії реформ, інструменти попередньої оцінки наслідків і пропорційні режими регулювання. У підсумку запропонована методологічна модель наукового пізнання цифрових правовідносин – синтез порівняльного аналізу та прогнозування – підвищує якість нормотворення і правозастосування, зменшує ризики «механічної рецесії» зарубіжних стандартів, посилює внутрішню узгодженість і ефективність правового регулювання у цифровому середовищі.

Ключові слова: цифрове право; порівняльно-правовий метод; правове прогнозування; функціональний підхід; контекстуальний підхід; цифрові правовідносини; інтероперабельність регулювання.

M. B. Styranka Comparative legal method of studying digital legal relations

The article is devoted to the characteristics of the comparative legal method as a key element of the methodology of knowledge of digital law and the justification of its connection with the methods of legal forecasting. It is shown that in the conditions of rapid digital transformation and fragmentation of regulation, the comparative approach provides a toolkit for the systematic analysis of institutions, definitions and norms, the comparison of regulatory models of different legal orders and related industries, as well as for the semantic "alignment" of terminology. Four functions of the method are distinguished: descriptive (map of sources, principles and mechanisms of responsibility), explanatory (influence of socio-economic and cultural prerequisites, institutional architecture and legal traditions), evaluative (testing effectiveness, proportionality, predictability and consistency with human rights) and normative-constructive (conditions for careful adaptation of "alien" solutions and development of hybrid models). The need to combine functionalist and contextual approaches is substantiated: the identification of "functional equivalents" should be accompanied by a test of compatibility with constitutional values, legal culture and institutional capacity. It is proven that comparative data constitute an epistemic basis for legal forecasting, which transforms ontological, dynamic and axiological dimensions of digital law into practical reform scenarios, tools for preliminary assessment of consequences and proportional regulatory regimes. As a result, a methodological model of scientific knowledge of digital legal relations is proposed – a synthesis of comparative analysis and forecasting – which improves the quality of rulemaking and law enforcement, reduces the risks of "mechanical reception" of foreign standards, and enhances the internal consistency and effectiveness of legal regulation in the digital environment.

Key words: digital law; comparative law method; legal forecasting; functional approach; contextual approach; digital legal relations; regulatory interoperability.

Постановка проблеми. Методологія дослідження цифрового права як складника трансформації сучасного суспільства істотно збагачується епістемологічним потенціалом порівняльно-правового методу. Останній забезпечує інструментарій для системного аналізу інститутів, понять і норм, що регулюють цифрові відносини, через їх співставлення з відповідними конструкціями в інших правопорядках або в суміжних галузях національного права. Порівняльний підхід дає змогу не лише описати відмінності й подібності, а й зрозуміти причини цих розбіжностей, оцінити наслідки обраних регулятивних моделей і сформулювати обґрунтовані рекомендації для національного правотворення та правозастосування.

Порівняльно-правовий метод виконує щонайменше чотири взаємопов'язані функції. По-перше, описову: він структурує інформацію про джерела, принципи, дефініції та механізми відповідальності у сфері цифрових відносин у різних правових системах, забезпечуючи коректну мапу регулятивних рішень. По-друге, пояснювальну: завдяки аналізу соціально-економічних і культурних передумов, інституційної архітектури, правових традицій і техніко-правових прийомів стає зрозумілим, чому певні підходи були запроваджені і як вони працюють у практиці. По-третє, оцінювальну: порівняння дозволяє зважено

визначити сильні й слабкі сторони кожної моделі з огляду на їхню ефективність, пропорційність, передбачуваність та узгодженість із правами людини. По-четверте, нормативно-конструктивну: синтез результатів порівняння формує підстави для обережних «трансплантатів» правових рішень, адаптованих до національного контексту, або для розроблення гібридних рішень.

Стан наукової розробки проблеми. Науково-теоретичну основу для підготовки статті становлять праці провідних вітчизняних і зарубіжних дослідників у галузі адміністративного права, які приділяли увагу проблематиці публічного адміністрування та чинникам його розвитку. Серед них варто відзначити В.Б. Авер'янова, М.В. Бевзенка, Ю.П. Битяка, В.В. Галуцька, Т.О. Коломоєць, В.К. Колпакова, Р.С. Мельника, О.І. Миколенка, В.І. Мищишина, С.В. Петкова, Д.В. Приймаченка, В.В. Тильчика та інших учених. Динамічний розвиток інформаційно-комунікаційних технологій актуалізує нові виклики для теорії суб'єктів адміністративного права, що зумовлює потребу у подальших наукових дослідженнях.

Метою наукової статті є характеристика порівняльно-правового методу вивчення цифрових правовідносин.

Виклад основного матеріалу. У дослідженні цифрового права порівняльний підхід особливо продуктивний через швидку зміну технологічного середовища та фрагментованість регуляції. У різних юрисдикціях по-різному визначаються базові категорії (цифрові послуги, дані, алгоритмічна відповідальність, онлайн-посередник), застосовуються відмінні категоріально-понятійні сітки, а колізії між приватною автономією і публічними інтересами розв'язуються неоднаково. Порівняльний аналіз допомагає уникати буквального перенесення понять і інститутів, якщо вони спираються на несумісні передумови (інша модель джерел права, інший баланс гілок влади, інший рівень інституційної спроможності).

Методологічно важливо поєднувати функціоналістський і контекстуальний підходи. Функціоналізм пропонує з'ясувати інститути за тим, які проблеми вони розв'язують (захист даних, модерація контенту, кібербезпека, платформена відповідальність), незалежно від їхньої догматичної форми. Контекстуалізм наголошує на прив'язці правових рішень до культурних, економічних і політичних параметрів конкретної системи. У сфері цифрового права ці підходи мають застосовуватися разом: ідентифікація «функціональних еквівалентів» має супроводжуватися перевіркою їхньої сумісності з місцевими ціннісними орієнтирами, інституційною інфраструктурою та рівнем технологічного розвитку.

Порівняльно-правовий метод у цифровому праві доцільно вибудовувати на кількох рівнях [1]. На макрорівні корисною є типологізація правових сімей і регулятивних режимів, що формують загальні рамки (публічно-правова чи приватноправова домінанта, роль регуляторів, ступінь судового контролю, співвідношення «жорсткого» і «м'якого» права). На мезорівні аналізуються галузеві комплекси (захист персональних даних, електронні комунікації, цифрові послуги, штучний інтелект, кібербезпека), їх внутрішня узгодженість і перетини. На мікрорівні увага зосереджується на техніко-юридичних рішеннях: дефініціях, презумпціях, конструкціях відповідальності, доказових стандартах, процедурних гарантіях.

Окремий блок питань стосується механізмів імплементації та виконання. Порівняння показує, що однакові за назвою інструменти (санкції, нагляд, аудит алгоритмів, обов'язки належної обачності) можуть мати різну інтенсивність і процесуальні рамки. Для цифрового права критично важливо оцінювати не тільки нормотворчу архітектуру, а й практику застосування: спроможність регуляторів, доступність судового захисту, ефекти для інновацій, адміністративні витрати суб'єктів [2].

Порівняльний підхід корисний і для уникнення концептуальної двозначності. Там, де в різних системах вживаються подібні терміни з відмінним змістом, дослідник має здійснювати семантичне «вирівнювання» категорій, аби уникнути хибних висновків, що стосується, зокрема, дефініцій цифрових прав, статусу онлайн-посередників, меж законного інтересу при обробці даних, стандартів прозорості алгоритмів, кваліфікації цифрових доказів [3].

За підходом, обґрунтованим у наукових розробках О.І. Огієнком, з практичного погляду порівняльно-правовий метод слугує джерелом орієнтирів для реформ [4]. Він дозволяє відрізнити базові, перевірені часом рішення від контекстно зумовлених інновацій; відбирати елементи, що можуть бути адаптовані без істотних втрат; пропонувати інструменти «м'якого» права (кодекси практик, галузеві стандарти), якщо національна правова система ще не готова до жорсткої кодифікації. Водночас порівняльний аналіз застерігає від механічних запозичень: трансплантація має спиратися на тест сумісності з конституційними цінностями, правовою культурою та інституційними можливостями правозастосування.

Нарешті, порівняльно-правовий метод підсилює наукову валідність дослідження цифрового права [5]. Систематичне співставлення дозволяє перевіряти гіпотези, виявляти латентні припущення, уникати локального «звуження» оптики та забезпечувати кращу відтворюваність висновків. Для дисертаційних студій це означає можливість побудови аргументації, яка поєднує теоретичну узгодженість із практичною релевантністю, а також формування рекомендацій, здатних працювати в умовах динамічної цифрової економіки та різнорівневої багатосуб'єктної взаємодії. Таким чином, порівняльно-правовий метод є не допоміжною опцією, а необхідною складовою методологічного арсеналу дослідження цифрового права [6].

Застосування порівняльно-правового методу у дослідженні цифрового права зумовлене динамікою соціальної реальності: цифрові технології безперервно змінюють структуру комунікацій, економічних

процесів і публічного врядування, що веде до ускладнення правовідносин та актуалізує потребу в адекватній нормативній регламентації. У цих умовах правова система змушена оперативним чином адаптуватися до нових форм поведінки, інфраструктур і ризиків – від платформеної економіки та інтероперабельності даних до алгоритмічного управління й кібербезпеки. Порівняльно-правовий підхід забезпечує для цього необхідний інструментарій: він дає змогу співставляти концепти, інститути та механізми відповідальності, простежувати варіативність регулятивних рішень і оцінювати їхню ефективність у різних правопорядках. Саме через систематичне порівняння виявляються як спільні елементи правового реагування на цифрові виклики, так і контекстуально зумовлені відмінності, що визначають межі перенесення іноземного досвіду.

Постійне оновлення масиву норм, що регулюють цифрові відносини, природно тягне за собою правові запозичення – не лише точкові рецепції окремих положень, а й інкорпорацію цілих інститутів (наприклад, конструкцій відповідальності онлайн-посередників, режимів захисту даних або моделей нагляду за системами штучного інтелекту). Проте таке запозичення не є «технічною операцією» у вузькому сенсі. Воно передбачає попередню епістемологічну роботу: ідентифікацію функціональних еквівалентів, верифікацію їхньої сумісності з національною конституційною ідентичністю, правовою культурою, інституційною спроможністю та рівнем технологічного розвитку. Без цього «фільтра сумісності» існує ризик формального перенесення норм, які не працюватимуть належним чином або спричинять колізії з усталеними доктринами й процедурами.

Водночас звернення до іноземного досвіду в питаннях регулювання цифрових відносин рідко відбувається в нейтральному середовищі. Воно майже завжди стає предметом академічних і політичних дискусій, у межах яких конкурують різні моделі – від більш інтервенціоністських, орієнтованих на публічні інтереси й превенцію системних ризиків, до ліберальніших, що роблять ставку на саморегулювання та інновації. Нерідко ці дискусії супроводжуються конфліктами інтересів між бізнесом, громадянським суспільством і державними інституціями та можуть використовуватися у політичній риторичі [7]. Порівняльно-правовий метод у такому контексті виконує не лише пізнавальну, а й процедурно-очищувальну функцію: він структурує аргументи, розмежує емпіричні твердження і ціннісні припущення, дозволяє перевірити, чи справді запропоноване запозичення вирішує визначену проблему, і якою ціною для прав людини, конкуренції та інституційної передбачуваності.

З огляду на це, обґрунтоване використання порівняльно-правового методу передбачає ретельне моделювання наслідків імплементації чужих рішень: аналіз відповідності місцевій системі джерел права, співвідношення «жорсткого» і «м'якого» регулювання, наявності процесуальних гарантій і механізмів виконання, а також оцінку регуляторного навантаження для учасників цифрового середовища. Лише поєднання функціонального порівняння з контекстуальною чутливістю дає шанс уникнути як нормативного ізоляціонізму, так і механічної рецепції. У підсумку порівняльно-правовий метод постає необхідним компонентом методологічного арсеналу дослідження цифрового права: він забезпечує знанняву основу для виважених реформ, сприяє підвищенню якості правотворчості й допомагає інтегрувати національне регулювання в ширший простір взаємодії правопорядків без втрати його внутрішньої сумісності [8, с. 235].

Порівняльно-правовий метод слугує базовою інтелектуальною опорою для зближення та уніфікації законодавства у сфері цифрових відносин, а також для підготовки пропозицій щодо вдосконалення національної правової системи на підставі ретельного аналізу зовнішнього досвіду. Йдеться не лише про механічне перенесення окремих норм, а про концептуальне зіставлення інститутів, дефініцій, принципів і механізмів відповідальності, що застосовуються в різних правопорядках. Саме через таке співставлення стає можливим виокремити рішення, які показали ефективність у співмірних соціально-економічних і культурних умовах, і водночас виявити обмеження «чужих» моделей, зумовлені специфікою їхнього походження. Порівняльна перспектива дозволяє уникати нормативної ізолятованості, забезпечує кращу інтероперабельність регулювання та підвищує передбачуваність правозастосування у транскордонних цифрових процесах.

Недостатня опрацьованість доктрини розвитку вітчизняного права в умовах цифровізації вже нині позначається на результативності правових реформ: низка ініціатив демонструє фрагментарність, внутрішню неузгодженість і відчутний розрив між задекларованими цілями та інструментами їх досягнення. Значною мірою це зумовлено помилковим вибором стратегічних орієнтирів правового розвитку цифрової держави, браком системної оцінки регулятивних ризиків та відсутністю теоретично вивірених моделей прогнозування. Без такої методологічної основи реформи набувають реактивного характеру: законодавчі новели відповідають на окремі симптоми, але не враховують структурних причин і динаміки технологічних змін, що призводить до надмірного регуляторного навантаження, колізій і нерівномірного виконання норм.

У цьому контексті принципового значення набуває метод правового прогнозування [9; 10]. М.М. Шигун підкреслює, що завданням методу правового прогнозування визначається на основі системного аналізу стану суспільних відносин у цифровому середовищі, а також ідентифікації нових технологічних і соціальних викликів, формувати обґрунтовані сценарії розвитку та вказувати на необхідні вектори модернізації [10]. Подібний підхід підтримано у дослідженнях М.М. Новікова та О.В. Старікова. Прогностичний підхід поєднує емпіричні спостереження (тенденції ринку, судову практику, регуляторні експерименти) з теоретичними узагальненнями (моделі балансу приватної автономії і публічних інтересів, межі державного втручання,

стандарту прав людини онлайн), що дає змогу не лише окреслити сфери, які потребують невідкладних змін, а й спланувати поетапне вдосконалення інститутів цифрового права. Важливо, що правове прогнозування працює як інструмент попередньої оцінки наслідків: воно дозволяє зіставити очікувані вигоди від упровадження новел із потенційними витратами для суб'єктів, ризиками для конкуренції та інновацій, а також із вимогами до інституційної спроможності органів нагляду і правосуддя [11, с. 4-5].

Методологічно прогнозування спирається на порівняльно-правові дані: саме вони забезпечують емпіричну базу для перевірки гіпотез, виявлення проблем правозастосування та моделювання альтернативних регулятивних шляхів правової реалізації. У взаємодії з порівняльним підходом прогнозування допомагає уникати як нормативного консерватизму, так і надмірного експериментування. Перше стримує адаптацію права до цифрових трансформацій, друге породжує регуляторну нестабільність і знижує довіру до правового порядку. Збалансоване поєднання цих методів створює передумови для цілеспрямованих, доказово вмотивованих реформ цифрового права, здатних забезпечити внутрішню узгодженість регулювання, ефективність правозастосування та сумісність національних рішень із міжнародними стандартами.

Метод правового прогнозування має істотне значення для подальшого розвитку цифрового права. Його головне призначення полягає у формуванні науково обґрунтованих уявлень про тенденції та можливі траєкторії еволюції як самої галузі знань, так і відповідного законодавства. Йдеться не лише про ретроспективний аналіз і фіксацію наявних практик, а про побудову сценаріїв, що враховують динаміку технологічних інновацій, інституційну спроможність держави, ринкові стимули та конституційні цінності. Саме прогнозування забезпечує підґрунтя для своєчасної і пропорційної реакції правопорядку на нові соціально-технологічні виклики, мінімізуючи регуляторні лаги й витрати адаптації.

У центрі прогнозного підходу покладається виявлення та ранжування проблемних зон, які постають перед цифровим правом як відносно новим феноменом правової дійсності, що, зокрема, розмежування компетенцій і відповідальності учасників цифрових екосистем, забезпечення сумісності режимів обробки даних, визначення меж алгоритмічної автономії та прозорості, адаптація традиційних інститутів приватного і публічного права до суспільних потреб. Прогнозування дозволяє з'ясувати, які саме складові правового поля вимагають першочергового втручання, а де доцільні інструменти стимулювання – стандартизація, галузеві кодекси, спеціальні правові режими, стимулювання досудового врегулювання спорів [12].

Важливою складовою методу є окреслення кола суспільних відносин, що підпадають під сферу дії цифрового права та потребують нормативного впорядкування. Йдеться про відносини у сфері цифрових послуг і платформ, електронних комунікацій, кібербезпеки, штучного інтелекту та автоматизованого прийняття рішень, ухвалення й використання цифрових доказів, захист персональних і неперсональних даних, а також про взаємодію держави й приватних суб'єктів у цифровому середовищі. Прогнозний аналіз допомагає не лише окреслити межі предмета регулювання, а й визначити оптимальні режими: імперативні чи диспозитивні, індивідуально-договірні чи публічно-адміністративні, централізовані чи багаторівневі [13].

Метод правового прогнозування виконує також функцію оптимізації способів правового впливу, найбільш адекватних сучасним формам цифрових відносин. На підставі порівняльного та емпіричного матеріалу він дозволяє оцінити ефективність різних комбінацій інструментів – від превентивних обов'язків належної обачності й режимів відповідальності до процедурних гарантій прозорості, аудитів та незалежного нагляду. У межах такого підходу можливе застосування методик оцінки регуляторного впливу, аналізу витрат і вигід, проведення тестування норм на доцільність їх застосування та на сумісність із правами людини, конкуренцією та інноваційною динамікою.

Результатом прогнозування стає підготовка змістовних рекомендацій щодо розробки та вдосконалення нормативно-правових актів у сфері цифрового права. Йдеться про конкретизацію дефініцій і юридичних конструкцій, узгодження колізійних норм, визначення процесуальних механізмів контролю та захисту, а також про синхронізацію національного регулювання з міжнародними стандартами. Ефективність нормотворчості в цій галузі значною мірою залежить від якості прогнозного етапу: саме він забезпечує точне й своєчасне виявлення відносин, що потребують правового втручання, і дозволяє обрати пропорційні засоби регулювання з урахуванням швидкості технологічних змін [14]. У підсумку метод правового прогнозування не лише підвищує передбачуваність і стійкість регулятивних рішень, а й сприяє формуванню послідовної, внутрішньо узгодженої структури цифрового права [15].

Метод правового прогнозування у дослідженні цифрового права орієнтований на системний моніторинг різних вимірів правової реальності. Його предмет охоплює: по-перше, те, що вже існує (онтологію цифрового права) – чинні інститути, джерела, дефініції та практики застосування норм; по-друге, те, що перебуває в русі (динаміку цифрового права) – трансформацію регулятивних підходів під впливом технологічних інновацій та зміни соціальних очікувань; по-третє, те, що має бути (аксіологічний вимір із позитивною проєкцією) – ціннісні орієнтири, які визначають належні цілі й стандарти регулювання; по-четверте, те, чого слід уникати – небажані траєкторії розвитку, що несумісні з правами людини, верховенством права й інституційною стійкістю.

Реалізація прогнозного підходу спирається на засвоєння правовою наукою передових ідей, що окреслюють параметри майбутнього високоорганізованого українського суспільства і його цифрової правової

інфраструктури [16]. Йдеться не про умоглядні конструкції, а про доказово вмотивовані сценарії, які поєднують емпіричні дані (судова практика, регулятивні експерименти, статистика інцидентів у кіберпросторі, ринкові тренди) з теоретичними узагальненнями (моделі балансу приватної автономії та публічних інтересів, межі державного втручання, стандарти належної обачності для платформ і розробників алгоритмічних систем). На цій основі метод правового прогнозування виконує функцію «раннього попередження»: виявляє насуваються колізії, регуляторні прогалини й ризики надмірного чи недостатнього втручання.

У практичній площині прогнозування створює підстави для вирішення ключових завдань законодавчого будівництва у сфері цифрового права. По-перше, воно забезпечує врахування особливостей цифровізації як глобальної тенденції XXI століття на етапі підготовки нормативних актів: від узгодження термінології до визначення пропорційних режимів відповідальності та процедурних гарантій прозорості. По-друге, підвищує обґрунтованість змін і доповнень до чинного законодавства, пропонуючи тест сумісності новел із конституційними цінностями, міжнародними зобов'язаннями та інституційними можливостями правозастосування. По-третє, допомагає розмежувати сфери, де доцільне жорстке регулювання, і ті, де ефективнішими будуть м'які інструменти – стандартизація, галузеві кодекси практик, пілотні регуляторні режими, стимулювання саморегулювання.

Висновок. У підсумку метод правового прогнозування формує зв'язок між онтологією, динамікою та ціннісними настановами цифрового права, перетворюючи їх на конкретні нормативні рішення. Він мінімізує часові лаги між появою нових технологічних явищ і відповіддю правопорядку, знижує ризики фрагментації регулювання та посилює внутрішню узгодженість правової системи в цифрову добу, що означає можливість обґрунтовано окреслити пріоритети реформ, спрогнозувати їх правові наслідки і запропонувати інструменти, здатні забезпечити стабільний і праводружний розвиток цифрового середовища.

Метод правового прогнозування створює підстави для окреслення майбутніх кроків розвитку цифрового права як у короткостроковій, так і в довгостроковій перспективах. Він сприяє підвищенню якості та ефективності регулятивних рішень у цифровій сфері, оскільки дозволяє своєчасно визначати пріоритетні напрями модернізації, запобігати типовим помилкам нормотворення й завчасно коригувати підходи до регламентації цифрових відносин. Практичним результатом його застосування стають прогностичні рекомендації щодо цифровізації права – від уточнення дефініцій і юридичних конструкцій до вибору адекватних механізмів відповідальності та процедурних гарантій.

Сучасний етап розвитку методології правового пізнання позначений ускладненням і самого об'єкта дослідження, і інструментарію, що застосовується для його осягнення. Арсенал правничих студій інтенсивно поповнюється новими підходами та техніками аналізу, що безпосередньо пов'язано з конкретизацією юридичного знання. Ці методи виконують істотну методологічну функцію – забезпечують більш точне й адекватне відображення різноманіття правової реальності в цифрову добу. За таких умов особливого значення набуває збалансоване співвідношення якісних і кількісних методів, поєднання емпіричних і теоретичних процедур, а також уважний аналіз їхнього впливу на формування базових категорій і понять цифрового права.

Отже, у сфері цифрового права визначальною є інтеграція різних галузей знань: правничих наук, інформатики, кібернетики та суміжних дисциплін. Саме міждисциплінарна взаємодія забезпечує глибше розуміння предмета регулювання, дає змогу точніше моделювати ризики і поведінку учасників цифрових відносин та формувати внутрішньо узгоджену архітектуру норм, здатну адаптуватися до швидкої технологічної еволюції.

Список використаних джерел:

1. Росовська І.Ю. Вплив цифрових технологій на еволюцію правового статусу індивідуальних суб'єктів адміністративного права. Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство» Випуск № 03, 2025, частина 2. С.226-231
2. Одарій В. В. Порівняльно-правовий метод у застосуванні права. *Європейські орієнтири розвитку України в умовах війни та глобальних викликів XXI століття: синергія наукових, освітніх та технологічних рішень* : у 2 т. : матеріали Міжнар. наук.– практ. конф. (м. Одеса, 19 травня 2023 р.) / за заг. ред. С. В. Ківалова. Одеса : Видавництво «Юридика», 2023. Т. 1. С.96-99.
3. Іванова А.Ю. Порівняльно-правовий метод як методологічний інструментарій прихильників наукового напрямку «політики права». URL.: <https://nasplib.isofts.kiev.ua/server/api/core/bitstreams/75c57423-feca4e99-945d-b21940e64333/content>
4. Огієнко О. І. Методологія порівняльних досліджень у галузі освіти дорослих. *Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи*. 2014. Вип. 2 (9). С. 145–153.
5. Міма І. В., Іванюк Н. В. Порівняльно-правовий аналіз взаємозв'язку національного та міжнародного права в умовах інтеграційних процесів. URL: <http://chernvisn.onua.edu.ua/index.php/chern/article/view/153/188>
6. Van Hoecke M. Methodology of Comparative Legal Research. *Law and Method*. December 2015. URL: <https://www.bjutijdschriften.nl/tijdschrift/lawandmethod/2015/12/RENM-D-14-00001>
7. Юркевич Х. Порівняльно-правовий метод в конституційно-правових дослідженнях. *Підприємство, господарство і право*. 2019. Вип. 2. С. 156–160

8. Тихомиров О. Компаративний підхід як основа методології юридичної компаративістики. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2006. Вип. 32. С. 231–237.
9. Новікова М.М., Старіков О.В. Теоретико-правові аспекти концепції правового моделювання. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. №9. С. 36-38
10. Шигун М.М. Моделювання як метод наукових досліджень та інші методи пізнання дійсності. *Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу*. 2007. С. 203–214.
11. Лопатьєв А.О. Моделювання як методологія пізнання. *Теорія і методика фізичного виховання*. 2007. № 8. С. 4–10
12. Саєнко М.С. Моделювання як метод наукового пізнання, типи моделювання. URL: http://elib.umsa.edu.ua/bitstream/umsa/10711/1/Modeluvannya_yak_metod_naykovoho_piznannya.pdf
13. Юдкова К.В. Побудова правової моделі інформаційної безпеки. *Інформація і право*. 2014. № 1 (10). С.68–72.
14. Про правотворчу діяльність : Закон України від 24 серпня 2023 року № 3354-IX URL.: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3354-20#Text>
15. Запара А.Є., Легеза Ю.О. Система інформаційних компетентностей публічних службовців. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права*. 2023. Випуск 2. С. 32-35
16. Тильчик О. В., Тильчик В. В. Права платників податків – учасників податкових спорів як невід’ємний елемент їхнього правового статусу. *Вісник Запорізького національного університету*. 2012. Вип. 1. Ч. 2. С. 85–90.